

Jarosław Kupryjaniuk

Wpływ św. Bazylego Wielkiego na trynitologię

Rocznik Teologiczny 59/2, 249-261

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wpływ św. Bazylego Wielkiego na trynitologię

Słowa kluczowe: Św. Bazyli Wielki, trynitologia, Trójca Święta, hipostaza, arianizm, Ojcowie Kapadoccy

Keywords: Saint Basil the Great, trinitology, the Holy Trinity, hypostasis, Arianism, Cappadocian Fathers

Streszczenie

Teologia trynitarna stanowi fundament wiary. Artykuł podejmuje próbę zobrazowania wpływu jaki na teologię trynitarną i dogmat o Trójcy Świętej wywarł św. Bazyli Wielki, jeden z wielkich Ojców Kapadockich. Św. Bazyli Wielki żył w trudnym okresie historii. Borykając się z herezjami opracował on podstawy terminologii teologicznej. Korzystał przy tym z dorobku filozofów dostosowując i zmieniając znaczenie słów przez nich używanych. Poprzez takie działania naraził się na krytykę innych biskupów. Pozostając jednak nieugiętym dał podwaliny definicjom dogmatycznym, Soborów Powszechnych. Terminologia wprowadzona przez Świętego jest aktualna i używana w teologii po dziś dzień.

Abstract

Trinitarian theology is basis of faith. The article shows the influence of Saint Basil the Great, one of great Cappadocian Fathers, on Trinitarian theology and the dogma of the Holy Trinity. He lived in difficult period of time. Struggling against heresies he developed the basis for theological terminology. He used the achievements of philosophers, adapted and changed the meaning of words they used. Through such actions he was criticized by other bishops. He gave the basis for the dogmatic definitions of the Ecumenical Councils and terminology. Terms, he introduced, are used in theology to this day.

* Ks. mgr Jarosław Kupryjaniuk jest uczestnikiem studiów III stopnia (doktoranckich) w Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

Wstęp

Czas ziemskiego życia św. Bazylego Wielkiego przypadł na okres kształtowania się chrześcijańskiej dogmatyki, a dokładniej trynitologii, która posiłkowała się w znaczący sposób filozoficznym aparatem pojęciowym. Św. Bazyli jako jeden z trzech Ojców Kapadockich, obok swego brata św. Grzegorza z Nyssy i św. Grzegorza z Nazjanzu wniósł ogromny wkład w recepcję postanowień I Soboru Powszechnego w Nicei i przyczynił się znacząco do rozwoju ortodoksyjnej nauki o współlistotności Boga Ojca i Jezusa Chrystusa jak i nauki o Duchu Świętym, a co za tym idzie o całej Trójcy Świętej.

Św. Bazyli wychował się pod okiem matki Emilii i babki Makryny, która to zadbała o wychowanie duchowe świętego przekazując mu m.in. świadectwo o świętym Grzegorzu Cudotwórcy. Ta informacja nie pozostaje bez znaczenia zważywszy na fakt, iż św. Grzegorz był uczniem Orygenesesa, a sam św. Bazyli Wielki nazywa Orygenesesa „drugim Mojżeszem” i w późniejszym okresie swego życia wraz ze św. Grzegorzem Teologiem redaguje pisma Orygenesesa wydając niektóre z nich pod nazwą *Filokalia*. Św. Bazyli zdobył wszechstronne wykształcenie w retoryce, gramatyce, metryce, filozofii, astronomii, geometrii i arytmetyce. Posiadał również wiedzę medyczną (w związku ze swoim wątłym zdrowiem) i etyczną, „dzielącą świat na dobry i zły” (Михайлов 2009). Zdobywając ją w wielkich ośrodkach naukowych począwszy od Neocezarei, przez Konstantynopol a kończąc na Atenach był świetnie zorientowany w tematyce filozoficznej, znał wielu uczonych, sofistów, z niektórymi prowadził nawet korespondencję. W swojej *Mowie do młodzieńców* zachęcającej do studiowania nauk świeckich, szczególnie filozofii, płynnie poruszał się w obszarze zagadnień ontologicznych i etycznych, a co za tym idzie swobodnie cytował dzieła Platona, Arystotelesa, czy Plotyna lub Talesa z Miletu. Warto dodać, że św. Bazyli był świetnym retorem, choć w *Mowie do młodzieńców* potępiał retorskie praktyki Platona. Tym niemniej sam posługiwał się jego dorobkiem, co widać na przykładzie jego listów do władz, gdzie swoim kunsztem

epistograficznym interweniował w sprawie herezji arian uzyskując ich przychyłność. Prócz ogromu posiadanej wiedzy należy pamiętać o tym iż św. Bazyli był skromnym mnichem, darczyńcą i dobroczyńcą, a do tego człowiekiem silnej wiary, który otwarcie walczył z herezją i chciał pojednania w miłości.

Po zakończeniu I Soboru Powszechnego w historii Kościoła nastąpił okres recepcji soborowych postanowień dogmatycznych, który, nie dość że długi, był również bardzo burzliwy. Wypełnianie założeń Edyktu mediolańskiego było przerwane przez krótkie, ale okrutne rządy Juliana Apostaty (którego św. Bazyli mógł znać, mieli tego samego nauczyciela sofistę Libaniosa), lecz w porównaniu z rządami Walensa nie rozbiły tak mocno wewnętrznej struktury Kościoła. Imperator Walens otwarcie wyznał swą przynależność do arian, a przez to otworzył im drogę do przejęcia władzy jurysdykcyjnej w Kościele. Arianie przejmowali kolejne katedry biskupie i represjonowali ortodoksyjnych wiernych. Św. Bazyli będąc już biskupem Kapadocji został poproszony przez zarządcę prowincji Modesta o złożenie ariańskiego wyznania wiary. W innym wypadku czekałaby go śmierć lub zdjęcie z katedry. Ugruntowana pozycja św. Bazylego jako człowieka nienagannego moralnie zmusiła imperatora Walensa do podziału Kapadocji na dwie prowincje. Św. Bazyli pozostał na swojej katedrze jednak na drugą katedrę Kapadocką został mianowany biskup ariański. Święty w obrębie swojej jurysdykcji szerzył prawowitą wiarę, tworząc nowe katedry i powołując na nie biskupów wyznających Nicejski Symbol Wiary. W trakcie walki z herezją ariańską wymieniał się korespondencją ze św. Atanazym Aleksandryjskim i papieżem Damazym. W tym ciężkim okresie uciski nękały go z dwóch stron, tak ze strony arian jak i ze strony ortodoksów za to, iż chciał pojednania z półarianami i wg oceny mu współczesnych był zbyt ustępliwy (Мейендорф 2007, 151-170). Zmarł młodo mając 49 lat, w 379 roku, nie dożył on triumfu wykładanej przez niego nauki, który miał miejsce na II Soborze Powszechnym, kiedy to potwierdzono Nicejskie Credo, lecz i tak miał ogromny wpływ na postanowienia tego soboru.

Trynitologia

Nauka św. Bazylego Wielkiego o Trójcy Świętej rozwijała się w związku z ówczesną sytuacją Kościoła i miała ścisły związek z arianami czy macedonistami (Михайлов 2009). Św. Bazyli pisał: „Wszelki termin teologiczny jest zbyt nieporadny jak na wyrażenie myśli wypowiedzianego się, niezdolny też do spełnienia oczekiwań pytającego, a to dlatego, że słowo niejako z natury jest zbyt nieudolne, by mogło służyć myśli”, jednak dodał: „Nie jest to jednak powód, by można było zbyć milczeniem kwestię, o której wyjaśnienie się zabiegało” (Bazyli Wielki 1972, 50). Arianie negowali Boskość Jezusa Chrystusa, przy czym mówili, że jest on najdoskonalszym ze stworzeń Boskich. Wynikało z tego, że Chrystus ma początek, a co za tym idzie nie jest w pełni Synem Bożym a Jego natura nie jest współistotna naturze Ojca. Półarianie wskazywali natomiast, że istota Jezusa jest podobna Ojcu. Taka nauka przeczyła nauce trynitarnej św. Bazylego Wielkiego. Warto również dodać, że na arenę sporów dogmatycznych wkroczyło również pytanie o Ducha Świętego, pojawiała się herezja odrzucająca Boskość Ducha – macedonizm. Św. Bazyli w swojej nauce o Trójcy był bezpośrednim kontynuatorem myśli teologicznej szkoły Aleksandryjskiej i jej głównych przedstawicieli – Orygenesisa i św. Atanazego Wielkiego.

Terminologia

Jeżeli mówimy o wpływie św. Bazylego Wielkiego na trynitologię to temat ten jest kluczowym i charakterystycznym dla tego świętego. Jako nieugięty teolog i biskup wyraźnie rozgraniczył niektóre pojęcia filozoficzne i nadał im wyraźne znaczenie, gdy wyrażał się o Trójcy Świętej (Флоровский 1999, 57-89).

Sobór Nicejski w swoim Credo duży nacisk kładł na podkreślenie jedności Boga poprzez współistotność, przemilczając poniekąd troistość Boga, co w następstwie przyczyniło się do niezakończenia postanowień soboru przed niektórymi biskupów wschodu. Termin „współistotny” nasuwał podejrzenie herezji monarchizmu, która była

jednak potępiona przez Kościół w 268 roku, tym niemniej tak silne akcentowanie jedności Boga nie leżało w duchu biskupów, ponieważ oczekiwali oni wyraźnego zaznaczenia trzech hipostaz w Bogu, jako wyrazu żywej wiary w Kościele.

By lepiej zrozumieć problem terminologii trynitarnej należy pokrótce prześledzić historię kształtowania się terminów i powstawania herezji. Monarchianizm¹ pojawił się na przełomie III i IV wieku. Walczył z nim m. in. Orygenes. Herezja w odniesieniu do Boga bardzo podkreślała jego współistotność, tak, że nawet na soborze w Antiochii w 268 roku był problem z przyjęciem terminu „ὁμοούσιος”, ponieważ był on używany przez Pawła z Samostaty, który był monarchistą. Ojcowie Kościoła nawet po soborze Nicejskim odnosili się z rezerwą do tego terminu mając na uwadze jego heretycki wydźwięk. Bazyli Wielki w swoim nauczaniu podkreślał rozumienie tego terminu w całej jego rozciągłości, szczególnie w odniesieniu do Boga Syna (Hrycuniak 2003, 54-55). Jeśli zaś chodzi o pojęcie hipostazy, to było ono używane m. in. również przez Orygenesisa i Dionizego Aleksandryjskiego jako synonimiczne do pojęcia istoty, lecz akcentujące rozdział między Trójcą nie tylko w oddawaniu jednej czci i chwały ale również w Trójcy jako Jedności. Kiedy to na soborze w Ancyrze wypracowano naukę o trzech hipostazach, zarzucono uczestnikom tryteizm, natomiast na soborze w Aleksandrii w 362 roku, kiedy dopuszczono możliwość używania różnych terminów, by wyrazić Trójcę Świętą, spodziewano się rozwiązania problemu. Niestety niewystarczającym było zaadoptowanie filozoficznych terminów, trzeba było również nadać im nowy sens. Tego trudu podjęli się Ojcowie Kapadoccy na czele ze św. Bazylim Wielkim (Флоровский 1999, 57-89).

Warto dodać, że również sabelianie byli przeciwnikami terminu współistotności i twierdzili, że rozdziela on Trójcę Świętą w swej istocie.

¹ *Monarchianizm* – heterodoksalny nurt doktrynalny we wczesnym chrześcijaństwie, zakładający jedność Boga, zarówno jedność substancji, jak i osoby ontycznej. Dzielił się na monarchianizm dynamiczny (adopcjanizm) i monarchianizm modalistyczny (patrypasjanizm)

Stanowisko św. Bazylego Wielkiego co do używania terminu „ὁμοούσιος” wyrażało się w jednym zdaniu „Najcenniejsze w moim życiu są prawdy, które wyrażam słowami: w imię Ojca i Syna i Św. Ducha” (Hrycuniak 2003, 56). W Świętej Trójcy jednakowo czcimy Ojca, Syna i Ducha Świętego i wierzymy w Trójcę Świętą jako jedno. Bazyli posiłkując się również terminologią stoicką w odniesieniu do hipostaz Trójcy Świętej pisał: „W ich stworzeniu znajdź mi pierwszą przyczynę tego, co istnieje – Ojca, przyczynę stwórczą – Syna, przyczynę wypełniającą – Ducha” (Bazyli Wielki 1999, 135).

Centralnym problem w nauce o Trójcy Świętej stanowiła więc jasna terminologia, która rozróżniała między istotą a hipostazą (Михайлов 2009). Taką terminologię wypracował i ugruntował właśnie św. Bazyli Wielki.

„Między istotą a hipostazą jest taka sama różnica, jak między tym, co ogólne, a tym, co jednostkowe, jak to na przykład zachodzi między żywym stworzeniem w ogóle a określonym człowiekiem” (Bazyli Wielki 1972, 287).

Św. Bazyli jako pierwszy Ojciec Kościoła określił Trójcę Świętą jako jedną istotę, trzy hipostazy – μία οὐσία, τρεῖς ὑπόστασεις (Drażczkowski 1999, 224) i ta formuła jest podstawą to jego dalszych rozważań na temat Trójcy Świętej i zależności między jej hipostazami.

Istotę (gr. οὐσία) charakteryzuje wspólnotowość, jedność i prostota. Jest ona ponadto jednym bytem Boga (Михайлов 2009). Według św. Bazylego istota sama w sobie nie jest poznawalna, możemy ją określić na podstawie jej własności i przejawów w świecie. „Wiem, że Bóg istnieje, ale to, czym jest Jego istota, przekracza moją możliwość poznania” (Hojnowski 1995, 21). Warto dodać, że pojęcie natury (gr. φύσις), jest używane przez św. Bazylego Wielkiego jako ekwiwalent pojęcia istoty i używa tych pojęć zamiennie, częściej nawet posługując się tym drugim (Спасский 1914, 497).

Hipostaza wg św. Bazylego Wielkiego jest nierozzerwalnie związana z istotą tak jak „między tym, co ogólne (gr. κοινόν), a tym, co

jednostkowe (gr. ἕδιον)” (Bazyli Wielki 1972, 287). W nauce o hipostazach św. Bazylego posiłkował się dorobkiem filozofa Plotyna. Plotyn sformułował pojęcie trzech hipostaz w świecie i dał formy do dalszych rozważań św. Bazylego, już na gruncie teologicznym. W swojej nauce ontologicznej o „jedni”, Plotyn pisał o trzech hipostazach, jednym, umyśle i duszy świata jako o „trójcy”. Nie ma to zbyt dużego znaczenia dla teologii gdyby nie fakt, że relacje między nimi określa on jako współistotność hipostaz, gdzie każda miała swoje cechy a jednak była związana z pozostałymi (Флоровский 1999, 57-89).

W okresie kształtowania się terminologii trynitarnej wielu Ojców Kościoła w odniesieniu do hipostaz Trójcy Świętej używało określenia osoby (gr. πρόσωπον), ponieważ było niezmiernie ważnym w teologii tamtego okresu podkreślanie realnej bytowości trzech hipostaz jako wyraz wiary Kościoła. Każde odstępstwo od tej zasady pociągało za sobą ukierunkowanie się na sabelianizm. Sabeliusz również posiłkował się terminem osoby gdy nauczał o Bogu, tak więc dla Bazylego był on niewystarczający (Hrycuniak 2003, 58). Trwał on przy swojej terminologii hipostazy by w sposób oczywisty nie narazić się dodatkowo na posądzenie o herezję, choć w swojej mowie *Przeciwko sabelianom, Ariuszowi i anomeom* używał określenia osoby (tłumaczy się to tym, że mowa ta była skierowana do prostego ludu) (Михайлов 2009). Św. Bazylego bronił również św. Grzegorz Cudotwórca kiedy to ten wyraził się o Ojcu i Synu jako jednej hipostazie lecz dwóch bytach, tłumacząc, że był to zabieg polemiczny a nie wykład wiary prawdziwej (Bazyli Wielki 1972, 226; Михайлов 2009).

Hipostazy posiadają charakterystyczne przymioty, każda jest święta i ma swoje źródło.

„Hipostazę natomiast należy upatrywać bądź w swoistości ojcostwa, bądź synostwa, bądź też mocy uświęcającej (...) możliwość rozróżnienia Ojca i Syna, i Ducha, na jakie pozwala wyobrażenie Boga, można orzekać w doskonałej i jednej hipostazie każdej z wymienionych Osób” (Bazyli Wielki 1972, 232).

Następnym ważnym terminem, który służył do wyjaśnienia zależności Trójcy Świętej, lecz który nie jest już ukształtowany przez św. Bazylego, jest termin współlistotny (gr. ὁμοούσιος). Termin ten służył do wyrażenia zależności między Bogiem Ojcem a Bogiem Synem i podważał arianizm, jednak budził pewne kontrowersje gdy był rozpatrywany bez kontekstu. Temu też Ojcowie wschodni odnosili się do niego z dystansem, gdyż zbytne akcentowanie jedności mogło by zatrzeć hipostazy i dążyć do monarchizmu. Św. Bazyli otwarcie akceptował termin ὁμοούσιος. W jednym ze swoich listów napisał piękne wyjaśnienie rozwoju pojmowania współlistotności przez sobór w Nicei, które on sam bezdyskusyjnie akceptował. Oto ono:

„Jest natomiast rzeczą oczywistą, że podczas gdy jedni przeczyli temu, iż Syn jest z istoty Ojca, a inni głosili, że nie jest z Jego istoty ale z jakiejś hipostazy, to Ojcowie odrzucili oba te poglądy jako sprzeczne z rozumieniem Kościoła. Kiedy bowiem wyjaśniali swój sposób rozumienia, orzekli, że Syn jest z istoty Ojca, już nie dodając, że jest on również z Jego hipostazy. (...) Należy zatem uznać, że Syn jest z Ojcem współlistotny, tak jak to jest napisane. Uznać należy przecież, że Ojciec jest odrębny co do hipostazy, Syn odrębny i odrębny też co do hipostazy Duch Święty, jak to Ojcowie wyraźnie wyłożyli” (Bazyli Wielki 1972, 155).

Św. Bazyli, co ciekawe przyjmował i akceptował również termin „podobny co do istoty”, lecz z pewnym bardzo ważnym zastrzeżeniem: „przyjmuję termin «podobny co do istoty», jeżeli tylko rozumie się go bezwzględnie bez jakiegokolwiek różnicy, bo ma on to samo znaczenie co «współlistotny», oczywiście zgodnie z prawidłowym rozumieniem tego wyrazu”. Taka *gra* słowem doprowadziła w życiu św. Bazylego do wielkich niedomówień. Używanie terminu, którym posługiwali się tzw. *półarianie* przyniosło dwojaki skutek. Św. Bazyli chcąc jedności w Kościele używając tego terminu, w znaczeniu wyżej przedstawionym, jednał sobie półarian, i przeciągał ich na swoją stronę, spotykało się to z ostrą krytyką niektórych wiernych i biskupów, którzy w relacjach między Ojcem a Synem posilkowali się tylko terminem ὁμοούσιος. Nie

rozumieli oni polemiki św. Bazylego i posądжали go o wyznawanie *pododnoistotności* Ojca i Syna, co jest oczywiście nieprawdą. Święty nie akceptuje również mieszania pojęć współlistotności i hipostazy, rozdziela te terminy a takie przemieszanie uważa za sabeliańskie:

„A jakaż potwarz mogłaby być bardziej niegodziwa i bardziej zdatna do wzburzenia umysłów niż taka potwarz, iż niektórzy spośród nas głoszą, że Ojciec i Syn, i Duch Święty mają jedną hipostazę? Choćby nawet nauczali oni wyraźnie, o odrębności Osób Trójcy Świętej, to przecież faktem jest, że głoszą to samo, co przedtem utrzymywał Sabeliusz” (Bazyli Wielki 1972, 231).

Św. Bazyli w ugruntowaniu współlistotności posługuje się takimi określeniami jak „na równi czczony”, „na równi wychwalany” i innymi, które stawia w jednym rzędzie z terminem *ὁμοούσιος* (Михайлов 2009).

Bóg Ojciec

W teologii Trójcy Świętej Bóg Ojciec zajmuje szczególne miejsce, jest on źródłem Boskości i bezczasowym początkiem dwóch pozostałych hipostaz Trójcy. Taką zależność nazywamy „monarchią Ojca”. Temat monarchii Ojca przewija się przez naukę św. Bazylego Wielkiego, jego przejawy możemy odnaleźć nie tylko w jego pismach, ale również w anaforze liturgii, której jest autorem. Św. Bazyli pisał w swojej 24 homilii „Jeden Bóg jest i Ojcem” (Hrycuniak 2003, 60). Ojciec jest wyżej Syna w tym względzie, że Syn się z niego odwiecznie rodzi, a Ojciec jest jego przyczyną. Taka sama relacja jest zachowana również w odniesieniu do hipostazy Ducha Świętego, którego początkiem i źródłem jest również Bóg Ojciec (Михайлов 2009). Źródło i początek są cechami wyróżniającym hipostazę Ojca. Bóg Ojciec jest również wg Św. Bazylego niemającym początku i niezrodzonym. „Ojciec jest świętością bez początku. (...) A jakież obłąd, kiedy to jeden Niezrodzony mówi, że inne coś (Duch) jest wyżej Niezrodzonego” (Василий Великий 2007).

Św. Bazyli w drugiej księdze przeciwko Eunomiuszowi wyjaśnia zależność między Bogiem Ojcem a Bogiem Synem. Zaznacza że Ojciec

i Syn są wieczni i nie ma nic pomiędzy nimi, temu że „Duch nie jest wyżej Jednorodzonego” (Василий Великий 2007). Jeśli Syn jest tym, przez którego wszystko zostało powołane do istnienia to i tak Bóg Ojciec jest przyczyną całego stworzenia, jest Bogiem wszystkiego i wszystkich (Михайлов 2009). Św. Bazyli nie akcentuje roli stwórczej Ducha Świętego w odniesieniu do monarchii Ojca dlatego, że traktat przeciwko Eunomiuszowi w którym jest wyłożona ta nauka jest przeciwko arianizmowi i temat Ducha Świętego, choć jest poruszany, pozostaje na uboczu. Traktat o Duchu Świętym daje jednak świadectwo roli stwórczej trzeciej hipostazy Trójcy i w żaden sposób nie umniejsza jej roli w akcie stworzenia.

Bóg Syn

Św. Bazyli Wielki dużo miejsca poświęcił współistotności Boga Ojca z Bogiem Synem, co charakteryzuje jego teologię. Mówiąc o relacjach między Ojcem a Synem używał terminów *praobrazu* i *obrazu*. Syn jest obrazem Ojca przebywającym w jego naturze. Św. Bazyli nazwał Syna „bezielesnym obrazem Ojca” i nauczał, że Ojciec i Syn mają jeden obraz. Pojęcie obrazu, którego używał św. Bazyli w odniesieniu do Trójcy Świętej, wiązało się z pojęciem jedności. Swoją nauką dał on podstawy do wyrażenia postanowień VII Soboru Powszechnego. W dziele „O Duchu Świętym” napisał on, że cześć oddawana Obrazowi odnosi się do Praobrazu (Михайлов 2009).

Cecha hipostazy Syna mówiąca o tym, że jest on zrodzony również niosła pewne zagrożenia związane z interpretacją. Św. Bazyli nauczał że Syn jest zrodzony z istoty Ojca: „Wierzimy (...) w Jednego Pana Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, Jednorodzonego, który z Ojca się zrodził, to jest z istoty Ojca” (Bazyli Wielki 1972, 155).

Św. Bazyli potwierdza również w dziele „O Duchu Świętym” że Syn jest wieczny, gdyż nie może być młodszy od czasu, który stworzył. Maksyma „siedzący po prawicy” z Credo Nicejskiego oznacza równość czci jaka jest oddawana Ojcu i Synowi.

W nauce o Drugiej hipostazie Trójcy Bazyli potwierdza i ugruntowuje Credo Nicejskie. W swoim „Wyznaniu wiary” (zob. listy 125 i 140) każde zdanie wypowiedziane o Synu odnosi do Wyznania Wiary i je potwierdza, dając wyraz akceptacji postanowień soborowych, nie jako narzuconych ale jako wypowiedzianych w duchu wiary i Kościoła, przez współuczestnictwo Ducha Świętego.

Bóg Duch Święty

Nauka o Duchu Świętym jest rozwijana przez św. Bazylego Wielkiego w świetle sytuacji Kościoła i walki z herezją macedonizmu. I Sobór Powszechny w Nicei nie wyłożył dokładnej nauki o trzeciej hipostazie Trójcy, z tego względu, że był zwołany z powodu herezji Ariusza, który koncentrował się na relacji między Ojcem a Synem. Św. Bazyli Wielki prowadził także walkę z *duchoborcami*, w której dowodził, że Duch Święty nie jest stworzeniem, a jest hipostazą Trójcy (Михайлов 2009). W swoim traktacie o Duchu Świętym nie nazywał Go bezpośrednio Bogiem. Św. Grzegorz Teolog napisał bardzo interesujące słowa:

„Ty zaś, Boska i święta głowo, poucz nas, jak daleko należy iść w teologii Ducha, jakich określeń używać, a w jakiej mierze godzi się «władzrzyć», byśmy to mieli pod ręką na przeciwników” (Grzegorz z Nazjanzu 1993, 87).

Wynika z Tego, że Ojcowie Kapadoccy, a szczególnie św. Bazyli zachowywał dystans między wyznawaniem nauki dogmatycznej a głoszeniem teologii poprzez kerygmę (Михайлов 2009). Pokazuje to nam w jak trudnej sytuacji musieli się oni znajdować. Wstrzymywali się od otwartego głoszenia dogmatów z kilku powodów, po pierwsze, z obawy przed otwartymi prześladowaniami ze strony władz, które były ariańskie, po drugie ze względu na ludzi przyjmujących fałszywą naukę. Manipulując słowem i dając przykład siły wiary mogli oni przyciągnąć wiernych i dopiero potem stopniowo wykładać wiarę w jaśniejszy sposób. Po trzecie nie można zapominać o prawowiernych którzy zarzucali brak wiary i odwagi w głoszeniu słowa. Ojcowie Kapadoccy stanęli więc gdzieś

pomiędzy jednymi a drugimi meandrując w poszukiwaniu jedność, lecz zawsze zachowując prawowierność.

Św. Bazyli dał podstawy do orzeczeń II Soboru Powszechnego i nauczał o Duchu Świętym jako o nie mającym początku i odwiecznie przebywającym z Ojcem i Synem. Duchowi Świętemu przynależy również obowiązkowe oddawanie czci i jest on niepoznawalny tak jak Ojciec i Syn, choć jest wszędzie. W traktacie „przeciwko Eunomiuszowi” św. Bazyli pisał, że poznanie Ducha Świętego będzie dopiero możliwe w przyszłym wieku. Święty nauczał, że Duch Święty choć wymieniamy jako trzecia hipostaza, nie był bynajmniej trzeci z natury. Duch uświęca, kieruje Kościołem i będzie sądzić świat (Михайлов 2009). Św. Bazyli pisze, że Syn pochodzi od Ojca przez zrodzenie a Duch Święty w sposób nieznany. Charakterystycznym dla teologii wschodnich Ojców Kościoła IV wieku było wyrażanie się o zależnościach pochodzenia Ducha Świętego jako działającego w świecie. Duch Święty działający w świecie pochodzi od Ojca przez Syna i taką też formułę stosował Św. Bazyli (Михайлов 2009).

Zakończenie

Najbardziej trafnie wpływ Ojców Kapadockich, a w szczególności św. Bazylego Wielkiego, na naukę o Trójcy Świętej oddają słowa metropolity Sawy (Hrycyniaka):

„Kapadocejscy przyczynili się do pojawienia «rozumu teologicznego» i «języka teologicznego», przy pomocy których Kościół powszechny mógł wyrażać naukę apostołsko-ewangelicznej wiary. W określeniu pojęć teologii trynitarniej św. Bazyli jest najbardziej zasłużonym Ojcem Kościoła. Dlatego jego triadologia i jego Braci Kapadocejczyków została przyjęta jak Triadologia Powszechnego Kościoła. Bez niej dalsza teologia Kościoła jest nie do pomyślenia” (Hrycuniak 2003, 59).

Bibliografia

Bazyli Wielki. 1972. *Listy*. Tłum. Włodzimierz Krzyżaniak. Warszawa: PAX.

- Bazyli Wielki. 1999. *O Duchu Świętym*. Tłum. Alina Brzóstkowska. Warszawa: PAX.
- Drączkowski, Franciszek. 1998. *Patrologia*. Lublin: Bernardinum.
- Grzegorz z Nazjanzu. 1993. *Listy*. Tłum. Jan Stahr. Poznań: POK.
- Hojnowski, Jan. 1995. *Mądrość ojców kościoła*. Kraków: SPES.
- Hrycuniak, Sawa. 2003. „System trynitarny św. Bazylego Wielkiego i Kapadocejczyków”. W *Chrystus najwierniejszy przyjaciel człowieka*. Warszawa: Warszawska Metropolia Prawosławna.
- Василий Великий. 2007. *Писма*. Свято-Троицкая Сергиева Лавра. Dostęp 2015.08.23. http://www.golden-ship.ru/knigi/1/Vasiliu_v_pisma_D.htm#_Toc222909091
- Мейендорф, Иоанн. 2007. *Введение в Святоотеческое Богословие*. Минск: Лучи Софии.
- Михайлов, Петр. 2009. „Василий Великий”. W *Православная энциклопедия*. Dostęp 2015.08.23. <http://www.pravenc.ru/text/150791.html>.
- Спаский Анатолий. 1914. *История догматических движений*. Сергиев Посад. Dostęp 2015.08.23. <http://books.tr200.ru/v.php?&id=239591&p=0>.
- Флоровский, Георгий. 1999. *Восточные Отцы IV-VIII веков*. Свято-Троицкая Сергиева Лавра.